

Xavier Salat Brúnel. Biòleg
Fotografes: Elena Milà Fortuny

L'albereda de Santes Creus

La Regla de Sant Benet disposa, en el seu capítol LXVI, que els monestirs s'han "d'establir de tal manera que totes les coses necessàries, és a dir, l'aigua, el molí, el forn, i els diversos oficis s'exerceixin a l'interior del monestir". Això vol dir tenir una font abundant d'aigua per al consum, l'hort, el molí i fusta en abundància per a construir i fer anar el forn, entre moltes altres coses. I és per això que els monestirs cistercencs de casa nostra es construeixen vora els *populets*, és a dir vora els boscos típics de ribera formats, majoritàriament, per *Populus*, coneguts popularment com a àlbers. Podríem dir que *Populus* és a *populetum* com àlber és a albereda. Feta aquesta precisió, entendrem el perquè envoltant l'entrada del Monestir de Santa Maria de Poblet hi trobem àlbers i entendrem també la localització del Monestir de Santes Creus, amb la imponent albereda que li queda als peus.

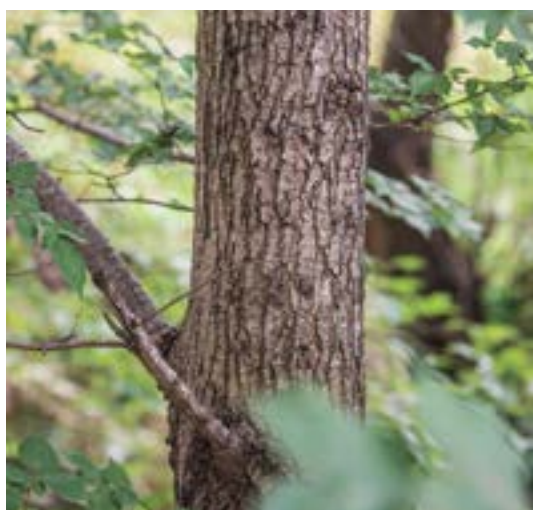

L'albereda de Santes Creus és un espai adequat per gaudir de la natura.

Les alberedes van indistriablement lligades als cursos d'aigua, formant boscos en galeria, és a dir, que ressegueixen el riu de forma paral·lela. És en aquesta franja estreta on hi ha el recurs necessari per a l'establiment d'aquesta comunitat vegetal, l'aigua. El riu aporta l'aigua en quantitat suficient per fer tots els processos biològics de les plantes, el més vital, la fotosíntesi, que aportarà matèria orgànica per al creixement de la planta. Aquesta aigua abundant permetrerà un fet excepcional a la terra baixa mediterrània, calorosa i eixuta, la caiguda de la fulla a la tardor i la seva rebrotada a

la primavera, afegint una cinta de color que ressegueix el riu tot contrastant amb la monotonia de pinedes i alzinars, obligatòriament perennifolis. Fa l'efecte que el riu i els seus condicionants, permeten el creixement d'una vegetació com si estiguéssim al bell mig de l'Europa humida.

La proximitat del riu també aporta nutrients, ja de forma habitual o esporàdicament i de forma dràstica mitjançant les riudes i recrescudes del seu cabal. Aquests nutrients permeten un creixement més ufanós de les comunitats

Fulles i soca de l'om.

Freixe.

vegetals associades als cabals d'aigua. És clar que les riudes i la seva força, conformaran, també, la tipologia dels arbres que hi trobarem prop del riu.

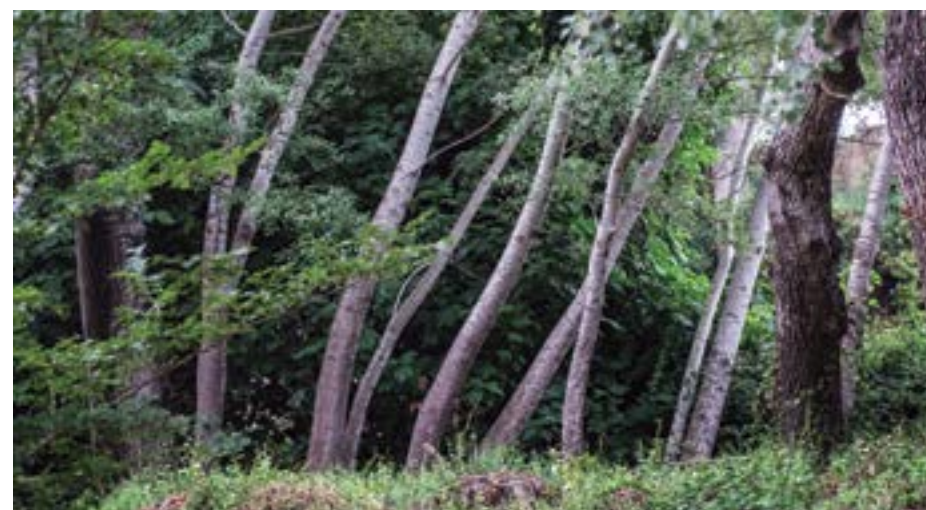
I un exemple d'aquestes comunitats vegetals de ribera és l'Albereda de Santes Creus, la més ben conservada, encara, de totes les alberedes de la Catalunya meridional, podem dir que és una albereda amb arbres monumentals que ressegueix el riu Gaià al seu pas per Santes Creus.

De fet, però, parlem de l'albereda de Santes Creus com si fos únicament un bosc d'àlbers, però en realitat hauríem de parlar d'una successió de comunitats vegetals de ribera, disposades de forma paral·lela al curs del Gaià, si bé difícilment destriables les unes de les altres. Aquesta distribució es deu a la disponibilitat de l'aigua que hi ha al sòl i a les adaptacions que les plantes tenen a les diferents condicions de l'entorn. Així hi podríem distingir una salzedada

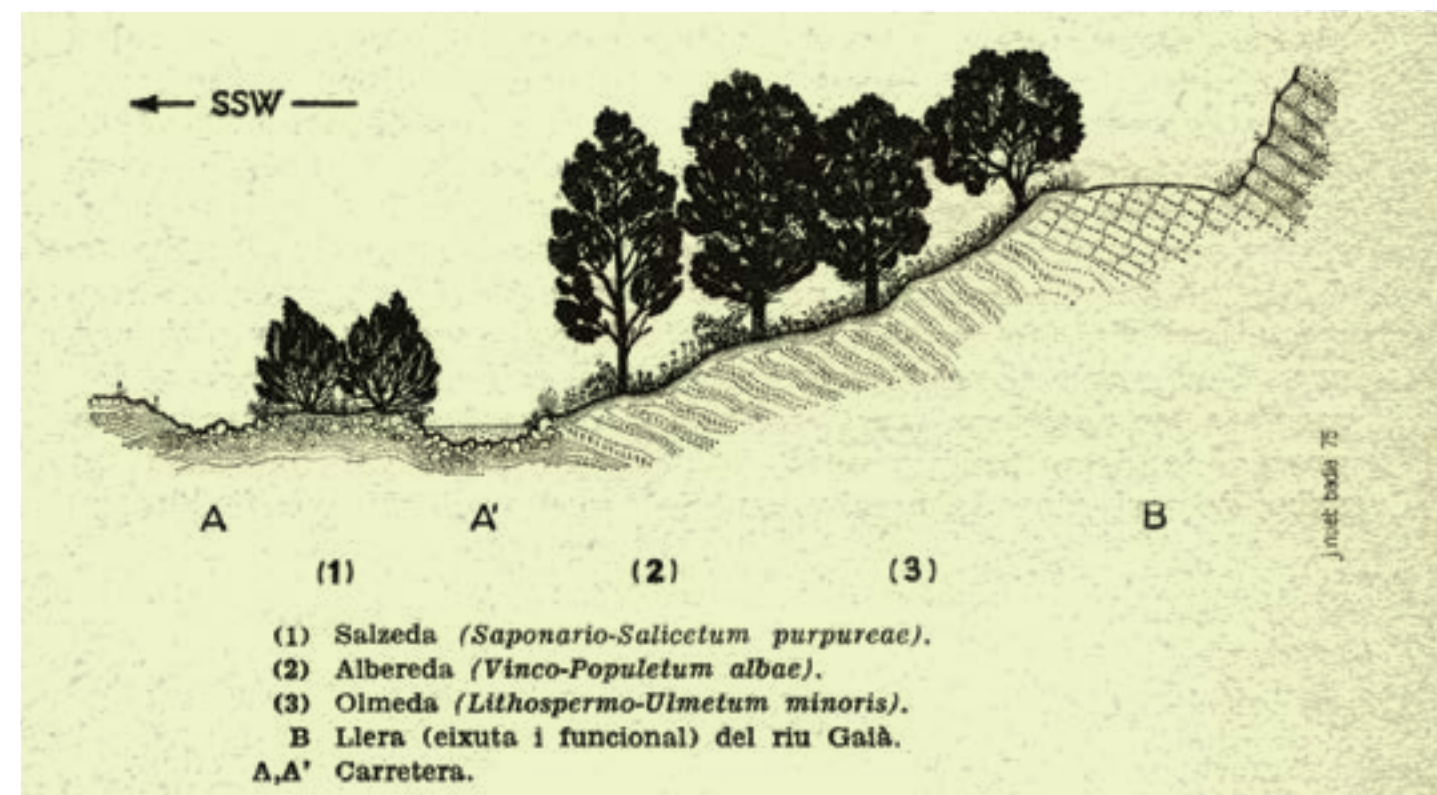
a la mateixa llera del riu Gaià, si bé actualment molt malmesa; seguidament hi trobarem l'albereda pròpiament dita i més enllà, allunyada del riu, una omeda que més o menys ha sobreviscut als històrics atacs de la grafiosi. Aquesta omeda faria de trànsit cap a la comunitat típica de terra baixa de casa nostra, l'alzinar, més eixarreït i monòton, ara desaparegut per l'acció secular de la mà de l'home que els ha transformat en conreus i edificacions. Botànicament, les tres comunitats de ribera esmentades, la salzedada, l'albereda i l'omeda, són clarament diferenciades, anem a veure-ho.

LA SALZEDA, a la mateixa llera del riu Gaià, constitueix una comunitat vegetal canviant a mercè de les riudes, que aporten nutrients i espècies noves. El conjunt de plantes que es troben associades en aquest hàbitat, botànicament se l'anomena *Saponario officinalis-Salicetum purpureae*, és

dominat per la sarga (*Salix elaeagnos*), arbrissó de branca intrincada, dòcil i flexible, especialment adaptat a les revingudes sobtades del riu, no oferint resistència a la força de l'aigua, mantenint-se, però ben aferrat al terra amb el seu potent aparell radicular; és d'aquesta forma que actua com a esmorteïdor de les revingudes dels rius a la mediterrània, fixa les lleres dels rius i permet el pas de l'aigua. Juntament amb la sarga hi solen aparèixer tot un seguit d'espècies acompanyants, que canviaran en funció de les crescudes ocasionals, aquestes espècies són, entre moltes altres, l'esbarzer, la vidalba, la menta borda, la carabassina, canya, dolçamare, Sovint la salzedada té un aspecte d'herbassar que ens fa perdre l'interès per la comunitat, doncs hi apareixen tot un seguit d'espècies herbàcies típiques de llocs habitats per l'home, massa comunes, i que en botànica diríem que són espècies ruderals.

Detall de la soca, fulles i conjunt d'àlbers. A sota, perfil ideal de l'albereda, dibuixat per J. Nuet Badia (1975) per al llibre *L'albereda de Santes Creus* de Ramon Folch i Guillèn. ABSC, 1977.

SI LA VOLEU ENCERTAR

On es pot menjar?:

SANTES CREUS
 Hostal Grau - Tel 977 63 83 11
 www.hostal-grau.com
 Cal Mosso - Tel. 977 63 84 84
 www.restaurantcalmosso.com
 Catalunya - Tel 977 63 84 32
 www.restaurantcatalunya.com

VILA-RODONA (*Cra de Santes Creus*)
 El Vinyet - 977 63 91 99
 www.elvinyet.com

On es pot dormir?: (www.latraca.org)

SANTES CREUS
 Hostal Grau - Tel 977 63 83 11
 www.hostal-grau.com
 El Racó - (Casa rural) Tel. 635 507 247
 L'Abadia de Santes Creus - (Casa rural)
 Tel 639 370 726 www.labadiasantescreus.com
 La Plana del Moll - (Habitatge d'Ús Turístic)
 Tel 977 63 83 09 / 655 568 517
 Ca la Sio - Tel. 977 63 91 95 www.calasio.com

Què podeu comprar?:

Les reproduccions de capitells de Santes Creus
 Pl. de Sant Bernat Calbó, 1, Santes Creus
 Tel. 977 63 84 37 - 977 63 86 86
 www.jaumesatorras.com

El riu Gaià dibuixa el paisatge amb cada riuada; transforma l'albereda. Al fons la silueta de l'Assumpta, porta d'entrada al recinte monàstic de Santes Creus.

L'ALBEREDA, tocant al riu, constitueix un replà a una certa distància del riu, per bé que la sèquia de Vila-rodona, que la travessa de dalt a baix, hi aporta el suficient cabal d'aigua per mantenir un bon nivell d'humitat al sòl. Aquesta comunitat vegetal és el que dona nom al conjunt de comunitats vegetals a Santes Creus, l'arbre característic és l'àlber (*Populus alba*) i constitueix la comunitat vegetal *Vinco-Populetum albae euphorbietosum*, on, acompanyant l'àlber hi trobem l'om, el xop, el freixe de fulla estreta com a arbres i com a herbes, el romegueró, heura, sarriassa, vidalba, la lleteresa de bosc, i la vinca, d'espectaculars flors que apareixen a la primavera i que constitueix un tapís que acoloreix de blau tot el sotabosc de l'albereda. A l'albereda de Santes Creus hi apareixen arbres de bon port que han estat introduïts per la mà de l'home, com són els castanyers d'Índies i els plàtans.

L'OMEDA, més allunyada del riu, a tocar de la carretera de Santes Creus a Aiguamúrcia, constitueix una estreta franja, avui molt malmesa per la grafiosi de l'om, una malaltia fúngica que ha devastat les omedes de bona part d'Europa degut a la ràpida propagació del fong *Ceratocystis ulmi*, afavorida per petits coleòpters escolitids que són perforadors de fusta. L'arbre característic de l'omeda, és clar, és l'om (*Ulmus minor*) i el conjunt d'espècies que l'acompanyen forma l'associació *Lithospermo-Ulmetum minoris*, una comunitat vegetal que té més adaptacions a la sequera que no pas l'albereda, tot i mantenir la caducitat de les seves fulles. Acompanyant l'om, hi trobem tot un seguit d'espècies herbàcies discretes que acolorixen tímidament el sotabosc, espècies com el mill gruà, el fenàs boscà i la lleterassa de bosc. També hi trobem espècies no característiques de l'omeda però que, com és el cas de

l'herba de les orenetes, hi aporten un esclat de color groc durant la floració.

És aquesta seqüenciació de comunitats vegetals disposades paral·lelament al riu Gaià que fa tan singular l'Albereda de Santes Creus, actua com un museu obert d'un mostrari vegetal cada vegada més alterat a les nostres terres i resta com a testimoni del que devia ser la vegetació potencial a casa nostra, aquella que hi havia abans que la mà de l'home no actués de forma severa sobre el paisatge. Són aquests valors biològics que ha portat a l'albereda de Santes Creus a ser inclosa dins el Pla d'Espais d'Interès Natural de Catalunya, però també hi ha uns altres valors i usos que han permès, per una banda la seva preservació com a espai d'interès biològic, però per l'altra, aquests usos l'han debilitada i malmesa. Efectivament, la utilització històrica de l'albereda de Santes Creus com a espai

d'esbarjo i lleure, sovint qüestionada, ha suposat la pervivència d'aquest conjunt botànic, desaparegut arreu del país, però aquesta utilització com àrea de fontada ha desvirtuat l'essència singular de l'espai, estem en aquella curiosa contradicció que sovint els humans provoquem, preservem i a l'hora malmetem, la dificultat estarà en trobar l'equilibri entre ús i conservació, i això s'haurà de fer abans el balanç no sigui negatiu i irreversible.

Només cal veure la modificació del nombre d'exemplars de les diferents espècies per adonar-nos dels canvis que el conjunt botànic està patint. Del primer inventari d'arbres fet l'any 1846 a l'últim que es va fer l'any 1997 es veu que passem de 506 arbres a 427, no es tracta d'una pèrdua significativa en termes quantitius, però si ens fixem en els valors qualitius, la variació sí que és significativa, així passem de tenir 360 àlbers l'any 1846 a 70 l'any 1997, inferim que és una albereda que

va perdre l'element més característic i definitori, l'àlber i per tant la configuració d'element botànic singular pot desaparèixer. L'explicació de la desaparició dels àlbers i també dels oms es deu al cicle reproductiu dels àlbers, per una banda, i a l'afectació de la grafiosi en el cas dels oms. L'ús continuat de l'albereda com a àrea d'esbarjo i lleure ha comportat la compactació de sòl, evitant la sortida d'individus nous, que haurien de reemplaçar els que van morint, també comporta que la matèria orgànica procedent de la caiguda de les fulles no sigui descomposta i no retorni com a nutrient al mateix sòl, no podent, així, ésser aprofitades per les plantes.

Malgrat tot, l'albereda de Santes Creus continua dempeus oferint al visitant un magnífic complement de la visita del monestir, un llibre obert a la natura i a la història lligada al cister. ■

Bibliografia

Folch i Guillèn, Ramon. 1977. *L'albereda de Santes Creus*. a Butlletí Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, vol. V.

Garcia Ventura, Jordi; Saladié Gil, Sergi. 2000. *L'albereda d Santes Creus, ús o abus*. Quaderns de Vilaniu, 38. Institut d'Estudis Valencs

Salat Brúnel, Xavier. 1991. *L'albereda de Santes Creus: aportació al seu coneixement mitjançant un estudi botànic*. Diputació de Tarragona. Inèdit.

Per a més informació:

Oficina Comarcal de Turisme de l'Alt Camp

Plaça Jaume el Just (Monestir), s/n
Tel. 977 638 141/615 843 058
<http://www.altcamp.cat>
turisme@altcamp.cat

Albereda de Santes Creus

Diputació de Tarragona
<http://www.dipta.cat/albereda-de-santes-creus>

Descobreix el
El Pla de Santa Maria

Gaudeix del nostre patrimoni, festes i tradicions

Descobreix l'església romànica, la torre de les barragües de pedra seca, els aiguamolls, el nucli històric i la imponent església parroquial, el Centre d'Interpretació del Textil i el Museu Agrícola en el recinte La Fabrica, amb la seva gran bassa; i un actiu comerç tradicional reforçat amb un ambiciós Projecte de Regeneració Urbana i Dinamització Turística i Comercial

Setmana del 15 d'agost - LA FESTA MAJOR D'ESTIU - 3er cap de setmana d'octubre - FIRA DEL VENT. VISITEU-NOS!

Turisme del Pla - Tel. 977 63 00 06 - www.elpladesantamaria.cat